

По-четверте, стимулювати роботодавців до створення нових робочих місць шляхом використання економічних важелів впливу таких, як: надання пільгових кредитів, безвідсоткових позик та дотацій; інвестування перспективних стабільних підприємств з метою розширення виробництв та створення нових робочих місць; зниження податкового тиску та рівня оподаткування сільських виробників.

Література

1. Бандур С. І. Стратегія розвитку робочих місць в механізмі державного регулювання національного ринку праці / С. І. Бандур, Л. С. Тарасівська // Економіка та держава. — 2006. — № 1. С. 73—76.
2. Едвард Д. Блейклі. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. Літопис, 2002.
3. Заєць Т. Попит на робочу силу: проблеми формування та економічного стимулювання // Україна: аспекти праці. — 2005. — № 2. — С. 25—28.
4. Лібанова Е., Палій О. Ринок праці та соціальний захист. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. — 491 с.
5. Праця України 2005: Стат. зб. — К.: Державний комітет статистика України, 2006.

Стаття надійшла до редакції 03.05.2007

УДК 331.101.264.22:338.43

П. А. Стрельбіцький, канд. екон. наук, доц.,
завідувач кафедри управління персоналом і економіки праці
Кам'янець-Подільського державного університету

І. В. Яцишина, канд. екон. наук, доц.,
декан економічного факультету Кам'янець-Подільського
державного університету

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

АНОТАЦІЯ. У статті аналізуються кількісні та якісні параметри формування трудових ресурсів Хмельницької області у період ринкової трансформації економіки країни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Трудові ресурси, демографічна криза, міграція, соціально-культурні умови, управління.

Трансформаційні зміни, що відбуваються в економіці України, а також процеси ринкових перетворень, які здійснюються в умовах затяжної кризи, спричинили значні соціально-економічні та демографічні зрушення в країні, що позначилось перед усім на стані кадрового потенціалу регіонів. Цим зумовлена необхідність системного і комплексного вивчення теоретичних і прикладних питань формування трудових ресурсів Хмельниччини, пошуку шляхів удосконалення управлінської діяльності, що характеризує і доводить актуальність теми дослідження.

Проблеми ринку праці, зокрема питання зайнятості населення, відтворення трудових ресурсів і робочої сили завжди займали важливе місце в системі наукових досліджень. В розробку теоретико-методичних, соціально-економічних та прикладних проблем управлінської праці вагомий вклад внесли Д. П. Богиня, В. М. Геєць, О. А. Грішнова, А. Г. Горілий, В. М. Данюк, В. М. Петюх, Е. М. Лібанова, Н. Д. Лук'янченко, М. Й. Малік, М. П. Поліщук, І. В. Прокопа, Л. О. Шепотько, В. В. Юрчишин, К. І. Якуба та інші вітчизняні і зарубіжні вчені економісти. Але незважаючи на значну кількість досліджень, більшість з наукових праць присвячено питанням управління трудовими ресурсами в національному аспекті, тоді як проблеми регіонального рівня залишаються менш дослідженими.

Інформаційною базою дослідження стали відповідні дані Держкомстату України, матеріали Головного управління статистики у Хмельницькій області, Головного управління агропромислового розвитку Хмельницької облдержадміністрації, Хмельницького обласного центру зайнятості, і безпосередньо авторські спостереження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, основні положення сучасної теорії ринкової економіки та загальносистемні принципи проведення наукових досліджень. Із спеціальних методів використані: абстрактно-логічний, монографічний, статистичний, табличний метод відображення інформації.

В Хмельницькій області ринок праці має ознаки трудодепресивності як у промисловому, так і в аграрному секторах економіки, і тим самим формує екстремальні умови відтворення робочої сили. Структуру трудових ресурсів і зайнятості населення області було сформовано під впливом великої кількості взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників, інтенсивність дії яких обумовлено часом. У минулому вона формувалася під впливом певних природних умов, географічного положення, історичних, економіко-географічних особливостей розвитку, які значною мірою і

сформували сучасну спеціалізацію регіону. Нині на неї певний вплив мають наслідки негативних процесів в економіці. При аналізі соціально-економічного розвитку області важливо і необхідно врахувати демографічні аспекти. Адже демографія є сукупністю знань про відтворення народонаселення, яке є джерелом поповнення трудових ресурсів, природною основною формування робочої сили.

Сучасна демографічна ситуація в Україні є кризовою, для якої характерно зниження народжуваності, порівняно висока загальна і дитяча смертність, різке зниження природного приросту населення, низький рівень середньої тривалості життя. Демографічна криза в цілому обумовлена економічним спадом, який є особливо відчутним у сільськогосподарській галузі.

Так, по Хмельницькій області чисельність населення за період з 1970 по 2006 роки скоротилася на 242 тис. осіб (з 1615,4 тис. до 1373,4 тис.), або на 10,1 %, в основному за рахунок сільського населення, кількість якого зменшилось на 533,6 тис. осіб, або на 45,1 %. Як бачимо з табл. 1, лише за 2001 — 2006 рр. сільське населення області скоротилося на 51,1 тис. осіб, або 7,3 %, а з 1989 р. — відповідно на 154 тис. осіб, і 19,2 %.

Таблиця 1

**ЧИСЕЛЬНІСТЬ НАЯВНОГО НАСЕЛЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
(на початок року, тис. осіб)**

Роки	1989 р.	2001 р.	2004 р.	2006 р.	2006 р. в % до		
					1989 р.	2001 р.	2004 р.
Чисельність населення у тому числі:	1527,1	1430,8	1401,2	1373,4	89,9	96,0	98,0
міські населення	723,0	729,6	724,6	723,3	100,0	99,1	99,8
сільська місцевість	804,1	701,2	676,6	650,1	80,8	92,7	96,1
Відсотків до всього населення:							
міське	47,3	51,0	51,7	52,7	—	—	—
сільське	52,6	49,0	48,3	47,3	—	—	—

Характерною рисою є також зменшення питомої ваги сільського населення у загальній чисельності населення області. Якщо в 1989 р. питома вага сільського населення складала 52,6 %, то в

2006 р. лише 47,3 %, тобто спостерігається стрімке скорочення як абсолютної, так і відносної його величини. Зменшення кількості сільського населення відбулося практично в усіх районах області, причому найбільше в селах Кам'янець-Подільського, Дунаєвського, Чемеровецького і Городоцького районів [1].

Гостроту негативних демографічних явищ у сільській місцевості Хмельницької області підкреслює дещо краща ситуація у показниках відтворення міського населення, хоча для нього також характерне скорочення, але значно нижчими темпами.

Зміна загальної чисельності населення визначається двома взаємопов'язаними показниками: природнім і механічним скороченнями. Останні п'ятнадцять років характеризується різким скороченням населення регіону. З кожним роком спостерігається зростання депопуляційного сальдо. Хмельницькій області притаманні негативні тенденції природного руху населення, що проявляється в низьких показниках народжуваності та високих показниках смертності. Занепокоєння викликає той факт, що народжуваність різко падає, прискорюється процес загального старіння населення і як наслідок цього процесу — зростання смертності населення. В 2005 р. кількість померлих в області у два рази перевищує кількість народжених (табл. 2).

Таблиця 2

**ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ ПРИРОДНОГО РУХУ
НАСЕЛЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Роки	Кількість народжених (осіб)	Коефіцієнт народжуваності	Кількість померлих (осіб)	Коефіцієнт смертності	Природний приріст
1990	19610	12,9	20553	13,5	–943
1995	16389	10,8	23592	15,6	–7203
2000	12359	8,5	22591	15,6	–10232
2005	12396	9,0	24022	17,4	–11626

В більшій мірі перелічені тенденції щодо зменшення народжуваності і скорочення чисельності молодшого покоління як основи відтворення трудових ресурсів характерні для села. У Хмельницькій області налічується 106 сільських населених пунктів, або 7,5 % поселень, де протягом останніх п'ятнадцять років не було народжених. Це пояснюється старінням села, міграцією молоді в місто, де більш цивілізовані соціально-побутові та куль-

турні умови життя, краще матеріальне забезпечення, легша і більш престижна робота. Така ситуація обумовила суттєвий ріст смертності сільського населення по Хмельницькій області, яка перевищує міську смертність майже у 2 рази. В 2005 році у Хмельницькій області рівень смертності в цілому становив 17,4 % у розрахунку на 1000 жителів, у тому числі сільського населення 23,8 проти 11,6 % в містах. В 2000 році ці показники відповідно склали 15,6; 21,2 і 10,2 %, в 1990 — 13,5; 18,6 та 8,1 % [2].

Зазначені процеси трактуються «старінням населення», яке є дуже характерним для сільської місцевості. Для оцінки процесу постаріння населення використовується шкала Россета. Згідно з цією шкалою населення, в якому частка осіб віком 60 років і старше складає більше 18 %, характеризується дуже високим рівнем демографічної старості. В Хмельницькій області особи у віці 60 років і старше на 1 січня 2006 р. становили 21,2 %. Рівень демографічного старіння в сільській місцевості значно вищий за оціночний показник у міських поселеннях (14,6 і 30,4 % відповідно). З кожним роком негативні тенденції більш поглиблюються і спостерігаються в усіх адміністративних районах.

В останні роки демографічне навантаження є досить відчутним, особливо це стосується осіб старше працездатного віку. На Хмельниччині в 2005 році на кожну 1000 осіб працездатного віку припадало в середньому 736 непрацездатних особи, по міських поселеннях цей показник складав 537, а в сільській місцевості майже вдвічі більший — 1024 осіб. Слід зазначити, що показник демографічного навантаження в Хмельницькій області є одним з найвищих після Чернігівської та Вінницької областей. Серед районів області найбільше навантаження на 1000 осіб працездатного віку в Славутському (1132 осіб), Староконстянтинівському (1097 особа) і Ярмолинецькому (1086 осіб), Вінковецькому (1058 осіб). Звісно, що описана ситуація носить негативний характер, оскільки за таких умов відбувається скорочення виробництва продукції. Ці процеси також негативно позначаються на формуванні бюджету, що в свою чергу створює проблеми у пенсійному забезпеченні. Таким чином, витрати життєвих сил дітородного, працездатного контингенту сільського населення спрямовані не на поповнення молодого покоління, а на утримання батьків і прабатьків, що підтверджується показниками звуження демографічної бази відтворення сільського населення.

Найбільш вагомими показниками, що характеризують відтворення населення, є відносні показники, які розраховуються на основі співвідношень народжуваності і смертності. Таким уні-

версальним показником є коефіцієнт життєвості та коефіцієнт природного приросту (скорочення) в розрахунку на тисячу осіб. В цілому, починаючи з 1990 року, загальна тенденція характеризується тим, що збільшується природне скорочення населення і відбувається зменшення коефіцієнта життєвості. Якщо в 1990 році на 1000 жителів сільської місцевості природне скорочення складало 8,1 осіб, то вже в 2000 році цей показник сягнув 12,5, а в 2005 — 15,8 осіб (табл. 3).

Таблиця 3

**КІЛЬКІСТЬ НАРОДЖЕНИХ, ПОМЕРЛИХ ТА ПРИРОДНЕ ЗМЕНШЕННЯ
СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ за 1990—2005рр.**

Показники	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2005 р. в % до		
					1990 р.	1995 р.	2005 р.
Кількість народжених, осіб.	8206	7790	6143	5240	63,8	67,3	85,3
Коефіцієнт народжуваності	10,5	10,6	8,7	8,0	76,2	75,5	91,9
Кількість померлих, осіб.	14545	15973	15027	15660	107,7	98,0	104,2
Коефіцієнт смертності	18,6	21,7	21,2	23,8	127,9	110,1	112,3
Природне зменшення населення, осіб.	-6339	-8183	-8884	-10420	164,4	127,3	117,3
Коефіцієнт природного зменшення населення	-8,1	-11,1	-12,5	-15,8	—	—	—
Коефіцієнт життєвості	0,56	0,49	0,41	0,33	—	—	—

Найбільш повним, інтегральним показником, що відображає стан природного відтворення населення, є коефіцієнт життєвості, який являє собою співвідношення кількості народжень і смертей за певний період. При значенні $k = 1$ відбувається просте відтворення населення, якщо $k > 1$ то це означає, що при незмінному рівні смертності і народжуваності буде відбуватися природне зростання чисельності населення і навпаки. Дослідження показали, що 1990—2005 рр. характеризується високими темпами депопуляції (коефіцієнт життєвості знизився з 0,56 до 0,33), тобто смертність значно перевищує народжуваність. Так, у 2005 році народилось 5240, а померло 15660 осіб. Такі високі рівні смертності та низькі показники коефіцієнта життєвості на селі стали причиною того факту, що в області кількість сільських населених

пунктів, в яких число померлих перевищує чисельність народжених, зростає. Так, в 1990 році таких сіл було 1105 (78,3 % від загальної кількості сільських населених пунктів), в 1995 році їх стало 1317 (93,3 %), а в 2005 році цей показник сягнув 1345 сіл, що становить 95 % від загального числа населених пунктів.

Встановлено, що формування трудових ресурсів регіонального аграрного сектору відбувається під впливом як природного, так і механічного руху населення. Хоча домінуючим фактором, що зумовлює зменшення селянства на сьогодні, є природне скорочення сільського населення, його депопуляція. Окрім цього погіршення демографічної ситуації на селі зумовлюється ще одним важливим чинником — міграційними процесами. На жаль, статистична інформація носить дещо необ'єктивний характер, оскільки не відображає приховану міграцію, яка проявляється у вибутті трудових ресурсів на роботу до інших областей України та країн близького та далекого зарубіжжя без юридичного оформлення працевлаштування. Міграція негативно впливає на якісні параметри селян, за яких погіршується вікова структура сільського населення. В міграційному обороті по вибуттю основна частка припадає на молодь і людей працездатного віку. Це негативно позначається на процесі формування трудового потенціалу сільського господарства, на його кількісних і якісних параметрах.

Проведене дослідження свідчить про неспроможність як природного, так і механічного руху в сільській місцевості у забезпеченні стабілізації чисельності сільського населення, а це, в свою чергу, негативно впливає на формування трудових ресурсів сільської місцевості. Тому розв'язання проблеми демографічної кризи, як однієї з умов негативного процесу формування трудових ресурсів, є першочерговими як на рівні держави, так і регіону.

Крім умов демографічного характеру, як показали дослідження, на формування трудового потенціалу села впливає ряд соціально-культурних чинників, проблемність яких нині набула особливої гостроти. Їх негативний вплив відчувається не тільки на демографічній кризі, але й на процесі формування трудових ресурсів. Все більшими темпами зростає відтік із села працівників сфери освіти, культури, медичного і побутового обслуговування. З року в рік спостерігається зменшення кількості медичних закладів, підприємств побутового обслуговування, відділень зв'язку, шкіл та дошкільних установ. Практично зупинилося будівництво житла для сільської молоді та об'єктів соціального призначення за рахунок господарств області. Соціальна інфраструктура практично зруйнована, а заклади соціально-культурного призначення,

що ще існують на сьогоднішній день, перебувають в скрутних умовах виживання.

Найнижча забезпеченість сільських населених пунктів Хмельницької області дільничними лікарнями (2,5 %), амбулаторно-поліклінічними закладами (7,5 %), та підприємствами побутового обслуговування (9,2 %). Найвища забезпеченість сіл області підприємствами торгівлі (97,8 %), клубами (80,4 %), фельдшерсько-акушерськими пунктами (70,7 %) та масовими бібліотеками (59,6 %).

Дослідження показали, що з 1416 сіл області у 847 немає дитячих дошкільних закладів, у 512 селах — шкіл, у 248 — клубів і будинків культури, у 565 — бібліотек, 914 — кіноустановок, 290 — лікарняних закладів, 162 — торговельних закладів, 1393 — підприємств служби побуту, в 901 — відділень зв'язку, в 1006 — підприємств громадського харчування, в 1046 — спортивних споруд, у 796 — культових споруд [3].

Низький рівень оплати праці формує лише четверту частину грошових доходів сільськогосподарського населення, тоді як у міських поселеннях заробітна платня вища в 3 рази і складає більш ніж половину грошових доходів. У 2005 р. середньомісячна номінальна заробітна плата у сільському господарстві Хмельницької області становила 256 грн, натомість у промисловості вона була значно вищою — 776 грн. Серед видів економічної діяльності заробітна плата у сільському господарстві є найнижчою. Усі ці факти свідчать не на користь умов життя селян, які значно поступаються місту. Все це є причиною відтоку молоді із сільської місцевості, погіршення стану охорони здоров'я сільських жителів як однієї з причин підвищення смертності на селі.

Аналіз вказаних соціальних проблем служить інформаційною базою в процесі прийняття управлінських рішень щодо соціально-економічного розвитку села при розробці регіональних програм з актуальних питань, пов'язаних з проблемами поліпшення демографічної ситуації, забезпечення рівня повної зайнятості сільського працездатного населення та ефективного використання трудових ресурсів, збільшення кількісних і покращення якісних характеристик трудового потенціалу, поліпшення соціально-культурних і побутових умов життя сільських жителів, їх матеріального добробуту.

Для Хмельницької області в цілому, та її аграрної сфери зокрема характерна демографічна криза, відбувається старіння, депопуляція сільського населення, його міграція до міста. Зазначені процеси негативно впливають на обсяги виробництва, формуван-

ня бюджету та пенсійне забезпечені області. Тому система управління умовами формування трудових ресурсів регіонів вимагає кардинальних рішень та має бути направлена на забезпечення кількісного і якісного відтворення сільського населення як природної основи формування трудових ресурсів.

Література

1. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2005 рік. Головне управління статистики в Хмельницькій області. — Хмельницький, 2006. — 441 с.
2. Стан зареєстрованого ринку праці Хмельницької області за 2005 рік. Аналітичний статистичний збірник № 4. — Хмельницький, 2006 р.
3. Первинні документи Головного управління агропромислового розвитку Хмельницької облдержадміністрації.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2007

УДК 334.72 (477.61)

В. Г. Сумцов, канд. екон. наук,

І. А. Гнатенко аспірант,

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

АНОТАЦІЯ. У статті викладені тенденції розвитку підприємництва в Луганській області. Ціллю статті є розгляд тенденцій розвитку малого підприємництва в області, виявлення проблемних питань, які необхідно вирішувати на регіональному рівні, а також формування подальших пріоритетних напрямків.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Підприємництво, суб'єкти господарювання, малі підприємства, зайнятість, перспективи малого бізнесу.

Світова практика свідчить, що в сучасних умовах розвиток малого підприємництва є одним з найважливіших факторів рішення соціально-економічних проблем територій. Крім рішення більш важливої суспільно-політичної задачі — формування середнього класу, посилення демократії й інститутів цивільного суспільства, мале підприємництво здатне вирішувати соціальні